

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА ИМЕНАТА

В страна, в която има четири официални езика, не може да се избегне известно объркване относно имената на различните места. Например, градът, който ние наричаме Женева, на различните швейцарски езици е познат като Жьонев, Генф, Джиневра и Дженевра. За щастие, по отношение на мултикултурализма Женева представлява крайност; другите места в Швейцария имат само по две-три имена вместо пет.

За разлика от безброй примери в Италия, повечето швейцарски градове са се спасили от английския навик имената да се англицизират. Общо взето британците предпочитат френския пред немския, така че имаме Ньошател вместо Нойенбург (и в никакъв случай Нюкасъл), Вале вместо Уолис и Люцерн вместо Луцерн. В цялата книга съм се придържал към това правило, освен за местата, за които винаги се е използвала немската версия, например Цуг, или където с времето е станало старомодно да използваш френски за място в немскоезичната част на Швейцария.

Днес швейцарският туристически борд и повечето английски пътеводители използват немското изписване на Берн и Базел, може би защото това е доминиращият език в двата града. По подобен начин Ааргау, Тургау, Граубюнден и Санкт Гален са заменили безнадеждно остарелите Арговиа, Турговиа, Гризон и Сен-Гал – имена, които почти не се срещат в съвременни публикации. Това не е случай на политкоректност като Бомбай/Мумбай, а опит да улеснят всички да разберат къде се намират. На английски най-смелият ход, който сме предприели засега, е да пропуснем умлаута в Цюрих: британското ухо така или иначе няма да забележи разликата.

За други официални имена, например камарите на парламента, съм дал предимно само немския вариант, тъй като той е най-често използваният. Немските думи в книгата обикновено имат еквиваленти на френски и италиански, които аз не изброявам, но това не означава, че не съществуват.

ИЗИСКАНИТЕ ХОРА

„ГОЛЕМИЯТ

ШУМНИТЕ

КАНТОН“

ХОРА

АВТОРОВА БЕЛЕЖКА

Всяка книга трябва да започне отнякъде, но точно тази има няколко начала и всяко от тях трябва да стигне до края.

Първото ѝ начало беше положено, когато постъпих на работа в списанието „Къде на почивка?“. Те решиха да рискуват и да ми дадат шанс. Помогнаха ми да стана автор на книги за пътувания. Всичко, което вложих в тази книга, съм научил там; без тези знания страниците щяха да са празни.

Второто ѝ начало настъпи, когато срещнах Грегор и станах редовен пътник на полетите на „ИзиДжет“ между Лондон и Швейцария. Връзката от разстояние не допринесе с нищо за банковата ми сметка или за любовта ми към летищата, но ми даде възможност да се влюбя в друга страна.

Третото ѝ начало беше положено, когато се разболях, не оздравях и лекарят ми заповяда да напусна работа, да напусна Лондон, да подишам малко чист въздух и да се оправя. Сбогом, Великобритания, здравей, Швейцария! Нито за миг не помислих за санаториум или за частна клиника; вместо това се преместих в Берн и никога не погледнах назад.

Четвъртото ѝ начало положих след пристигането си в Швейцария. Въръжен със свободно време и карта за железопътните линии, започнах да изследвам районите, за които преди не бях и чувал. И започнах да осъзнавам, че тази страна изобщо не се изчерпва с моите предварителни представи. Изобщо!

Последното ѝ начало настъпи на един писателски курс в Женева. Написах изречение, което се въртеше в

главата ми, и то се превърна в абзац. Месеци по-късно абзацът се превърна в глава, която ми осигури агент, който ми намери издател, който сключи с мен договор за написване на цялата книга. Така че май всичко започна с едно момиче на име Хайди и един мъж на име Роналд.

А сега, към истинското начало!

УВОД

Затворете очи и ми кажете първата дума, която си представяте, когато чуете „Швейцария“. Най-вероятно ще кажете: „швейцарско сирене“. Или „планини“. Или „банки“, „часовник с кукувица“, „ски“, „часовници“, „Червеният кръст“, „сняг“ или „Гоблерон“. Това бяха най-често срещаните десет отговора, когато попитах сто не-швейцарци с какво свързват страната и всеки от тях каза нещо. Нямахме „не знам“ или „ще пропусна“. Веднага разбрах, че когато помисли за Швейцария, всеки си има някаква представа. Тази малка планинска страна в центъра на Европа си е спечелила място във въображението на милиони хора.

Не че самите швейцарци са толкова известни. Хайде отново да направим този тест, но този път се опитайте да назовете някой известен швейцарец. Сега е много по-трудно, нали? От същите сто души двама и пет процента не можаха да се сетят дори за една швейцарска знаменитост; очевидно не бяха почитатели на тениса. Не е ли странно, че алпийската република е успяла да направи продуктите си световноизвестни, но в нея не са се родили почти никакви прочути хора? Да не би швейцарците да са толкова заети да произвеждат разни неща и да бъдат изобретателни, че нямат време да са известни? Или просто предпочитат да живеят извън светлината на прожекторите? Изглежда, че макар всички да имаме своите предварителни представи за Швейцария, не знаем много за хората, които живеят там.

Но всъщност какво знаем за истинската Швейцария – загадъчната страна отвъд тези превърнали се в клишета представи? Истината може да ви учуди. Репутацията ѝ на чиста страна с възпитани жители крие реалност, в която на всяка крачка срещаш графити и цигарени фасове, където чакането

на опашки е абсолютно непознато, а рециклирането в неделя е забранено. Колкото до самите швейцарци, понякога са консервативни (и да, дори скучни), но имат учудващо либерално отношение към употребата на наркотици и подпомагането на самоубийството и са удивително креативни по отношение на технологиите и иновациите. Всъщност швейцарците са нация, изтъкана от противоречия, но свързана от желанието и способността да ги преодолеят. Как иначе биха могли да завладеят планините си, да отблъснат враговете си и да оцелеят повече от седем века?

Тази книга няма да ви каже къде да хапнете в Цюрих, какво да разгледате в Лозана или как да пътувате с влаковете. Тя ще ви отведе зад кулисите и стереотипите и ще ви поведе на пътуване към сърцето на Швейцария и ума на нейните понякога странни обитатели. Ще ви покажа как зашеметяващите ѝ пейзажи са спомогнали за създаването на нация, която е нещо повече от туристическа дестинация и за която традицията е също толкова важна, колкото технологиите. Ще видим, че швейцарците имат повече власт от политиците си, но не могат да разговарят помежду си на един и същ език. Ще се срещнете с някои прочути швейцарци, макар че двама от тях са измислени, и ще разберете какво движи останалите.

Но ще започнем с основното: какво е създало онази Швейцария, която познаваме днес. Първите пет глави показват как страната е била оформена от своята география, история, религия, политика и богатство. После ще продължим към това, което е създала Швейцария. Едно пътуване около и през нея ще разкрие истинската Швейцария – онази отвъд Червения кръст, часовниците, сиренето, шоколада, влаковете и Хайди.

В края ще можете да надникнете отвъд стереотипите и наистина да проумеете швейцарската идентичност и може би ще знаете за швейцарците и тяхната страна повече от самите швейцарци.

ПЪРВА ГЛАВА

ОСТРОВ БЕЗ ИЗЛАЗ НА МОРЕ

Швейцария е страна с девет имена, без дори да включваме английското в началото на това изречение. И макар че е логично страна с четири официални езика да има четири имена, две типични черти на швейцарската народопсихология правят ситуацията още по-сложна: любовта към формалностите и нуждата от консенсус. Първото означава, че в швейцарското общество има две нива на учтивост и хората използват или малките, или фамилните си имена, затова, разбира се, страната има свой собствен еквивалент на официално и неофициално име. Второто води до деветото – името, съкратено до буквите СН на табелките на швейцарските коли.

Да започнем така, както биха започнали швейцарците: с официално представяне. Швейцарците обожават официалността на фамилните имена. Понякога хората живеят в една и съща сграда или работят заедно години наред, без да преминат на по-неофициално обръщение. Това бавно се променя с по-младите поколения, но дори и те често се представят писмено и говоримо първо с фамилното си име и после с малкото; един бърз поглед към фейсбук или швейцарските кредитни карти го демонстрира ясно. Или един телефонен разговор. Позвънете на някой немскоговорящ*, ще ви вдигнат само с една дума: фамилно име, в случай че сте забравили на кого се обаждате. Но не става въпрос само за имената, а и за местоименията, които ги съпровождат. На английски език

* Италиано- и френскоговорящите обикновено успяват да кажат нещо повече от име или дори изобщо не използват такава.

думата за „ти“ и „вие“ е само една*, но в немския, френския и италианския има две нива на формалност. С непознати и по-възрастни или по-високопоставени от вас трябва да се придържате към фамилените имена и да използвате формалното *Sie, vous* или *lei*; за да изразите „ти“; със семейството, близки приятели и деца можете да минете на малки имена и по-фамилиарното *du, tu* или *tu*.

Същото важи и за самата страна. Всяка истинска държава трябва да си има формално име и тъй като Швейцария е повече от истинска (например, там солта е предмет на държавен монопол и няма свободен пазар, производителите са само двама и производството е облагаемо с данък**), си има четири. На немски – езика на мнозинството*** тя се нарича *Schweizerische Eidgenossenschaft*, което е също толкова трудно за превод, колкото и за произнасяне. Най-близкото до смисъла определение на английски е Швейцарска конфедерация и тази фраза се използва и на френски, италиански и романш – другите три национални езика: *Confédération suisse, Confederazione svizzera* and *confederaziun svizra*. Всъщност *Eidgenossenschaft* означава по-скоро „братство на мъже, застанали на поле и положили клетва за вечно сътрудничество и приятелство“; „конфедерация“ е нещо много по-просто. *Eidgenosse* все още се използва от немскоговорящото население за истинските швейцарци – хората от първоначалния център на страната.

Всички тези формални имена са трудни за произнасяне; нищо чудно, че във всекидневното си швейцарците използват много по-неофициални версии: *Schweiz, Suisse, Svizzera* и *Svizra*, които до една са еквивалентът на малко име. Но при наличието на цели осем имена, половината от които пре-

* Някога е имал *you* и *thou*, които са съответствали приблизително на *Sie/ vous, du/tu*.

** *Saline de Bex: Salmon*.

*** Федералния статистически институт: 63% от населението е немскоговорящо, 22,7% е френскоговорящо, 8,1% е италианскоговорящо, а 0,5% е романскоговорящо.

калено дълги за използване в „Евровизия“ или на футболни мачове, нищо чудно, че швейцарците са се спрели на едно официално име – не само за да направят всичко по-лесно, а и за да разполагат с име, приемливо за всички национални езици, така че никой да не може да се оплаче от фаворитизъм. Намирането на решение, приемливо за всички, е типично швейцарско схващане и този начин на мислене може би е причината, поради която са успели да преодолеят историческите си различия. То се основава на консенсуса, но в конкретния случай предизвикателството е било как да стигнат до него. И какво решение са намерили? Обърнали са се към език, който е бил отдавна мъртъв.

Ако поемете по почти всяка магистрала в Европа, скоро ще видите кола с СН на табелката. Ако сте гледали прекалено много епизоди на британското телевизионно шоу *It's a Knockout* или сте участвали в прекалено много куизове, може би знаете, че СН е международният регистрационен код на Швейцария (не само за колите, а и за интернет домейна *suffix.ch*). Но ако ви попитат откъде всъщност идват тези две букви? Ще си представите картата на Европа и ще започнете да търсите логичен отговор. Ще видите искрица надежда, когато осъзнаете, че кодовете са съкращения на всяка страна на нейния официален език или на английски, така че *D* идва от *Deutschland*, а *E* от *España**, *FIN* означава Финландия, а *GR* – Гърция. *СН* обаче не пасва нито в единия, нито в другия контекст; то е съвсем отделна категория.

Отговорът не е нито сиренето, нито шоколадът**, въпреки че ще се учудите колко хора го вярват, а *Confœderatio Helvetica* – деветото и официално име на Швейцария. Положително няма много съвременни държави с латински имена, но пък държавите като Швейцария са малко по принцип. Името произлиза от хелветите – едно от племената, населявали тези земи в предримската епоха, а буквалният английски превод

* Германия и Испания. – Бел. прев.

** Съответно **cheese** и **chocolate**. – Бел. прев.

е „Хелветска конфедерация“. Каква ирония: страна, която се гордее с точността си – и то не само с точните си влакове, – има официално име, което е технически неправилно!

До една сравнително кротка гражданска война през 1847 година Швейцария действително е конфедерация – хлабав съюз на автономни щати, които повече или по-малко си сътрудничат. Може да се нарече страна в съвременния смисъл на думата само с много уговорки, но категорично е нещо повече от сумата на своите съставни части. Новата държава, създадена през 1848 година, е федерация във всяко отношение освен името си. Въпреки чисто новото си федерално правителство швейцарците решават да задържат старото ѝ название. Може и да е неточно, но ги кара да приемат по-радушно новоизпеченото образувание, което изглежда прекалено централизирано и съответно прекалено не-швейцарско. Още по-важно за швейцарците е, че използването на старото име им предлага непрекъсната връзка с миналото им – нещо изначално важно за всеки швейцарец.

Ако попитате един швейцарец къде е неговият *Heimatort* – родно място, – той може да не ви каже къде е роден, а откъде са предците му: навярно от някое селце високо в планините. Възможно е никой в семейството му да не живее там от поколения, но в швейцарските паспорти се записва това място, а не мястото на раждането му. В Швейцария да знаеш откъде си дошъл е също толкова важно, колкото да знаеш къде отиваш, и това важи колкото за швейцарците, толкова и за страната им.

На нас този парадокс – официално име, което не отразява действителното положение в страната – може да ни изглежда странно, но за швейцарците той е съвсем нормален, защото Швейцария е парадокс сама по себе си. Защото това е страна, която не би трябвало да съществува. Тя е в противоречие с природата – и майката природа, и човешката природа, – а в границите ѝ няма никаква логика: нито географска, нито езикова, нито религиозна, нито политическа.